

Asia: VN/4063/2021

Arviomuistio avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oikeusministeriö on avioliittoon pakottamisen rangaistavuutta koskevassa arviomuistiossaan käsitellyt avioliittoon pakottamista rikoslain kontekstissa ja esittänyt erilaisia vaihtoehtoja sille, miten asiasta nykyisin säädetään ja miten asiasta voitaisiin jatkossa säätää rikoslaissa. Pohdinta on tervetullutta. Muistiossa todetaan useita kertoja, että pakkoavioliitot ovat jo nykyisellään rangaistavia osana rikoslain ihmiskauppaa ja pakottamista koskevia säännöksiä.

Ihmiskauppasäännöksiä (RL 25:3 § ja 25:3a §) on käsitelty varsin laajasti, mutta pakottamis-säännöstä (RL 25: 8§) suppeammin. Muistiossa ei käy kovin yksityiskohtaisesti ilmi, minkälaisissa tapauksissa pakottamis-säännöstä nykyisin käytetään. Muistiossa myös todetaan, ettei pakottamis-säännös sovellu erityisen hyvin pakkoavioliittotapauksiin tai ettei kyseistä säännöstä ole erityisen tarkoituksenmukaista täsmentää eksplisiittisesti kattamaan avioliittoon pakottaminen.

Muistiossa on päädytty lähestymistapaan, jossa pakkoavioliittoja tarkastellaan varsin suppeasta näkökulmasta. Arviomuistiossa (s. 12) todetaan, että "(k)äsitettä "pakkoavioliitto" on joissakin yhteyksissä käytetty myös tarkasteltaessa tilannetta, jossa henkilö pakotetaan pysymään avioliitossa eli toinen tai molemmat puoliset eivät pakottamisen vuoksi voi päättää avioliittoa tai poistua avioliitosta niin halutessaan. Tällaiset tilanteet on rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Istanbulin sopimuksen kriminalisointivelvoite kattaa "avioliittoon pakottamisen" (engl. "forcing an adult or a child to enter into a marriage"), mikä tarkoittaa käytännössä eri tilannetta kuin esimerkiksi tilanne, jossa henkilö pakotetaan pysymään avioliitossa tai pakottamalla estetään avioeron hakeminen tai yhteisestä kodista pois muuttaminen. Arviomuistiossa tarkastelun kohteena ei siten ole esimerkiksi avioliitto, jossa henkilö on ainakin jossakin määrin antanut suostumuksensa avioliiton solmimiselle mutta jossa avioliitto muuttuu välittömästi solmimisen jälkeen tai myöhemmässä vaiheessa sellaiseksi, jossa toinen tai molemmat puolisoista ei voi hakea avioeroa esimerkiksi toisen puolison tai sukulaisten väkivallan tai uhkausten takia tai on esimerkiksi niin alistetussa asemassa taloudellisesti ja mahdollisesti muutoinkin, ettei avioeron hakeminen ole käytännössä mahdollista." Vaikka rajausta perustellaan Istanbulin sopimuksen kriminalisointivelvoitteen määritelmällä, arviomuistion rajaus johtaa siihen, että pakkoavioliitto ymmärretään ja määritellään varsin suppealla tavalla. Pakkoavioliitoissa pakko ei aina kohdistu pakottamiseen avioliiton solmimisvaiheessa ja

joissain tapauksissa osapuolet voivat näennäisesti olla suostuvaisia avioliiton solmimiseen, mutta avioliiton solmimisen jälkeen tilanne muuttuu. Ilmiönä pakkoavioliittoihin liittyy hyvin moninaisia pakottamisen, kontrolloinnin ja hyväksikäytön muotoja.*

Arviomuistion tarkastelun ulkopuolelle on jätetty myös ns. lume- tai valeavioliitot, mikä voi olla perusteltu ratkaisu. On kuitenkin huomioitava, että raja lume- ja pakkoavioliiton välillä saattaa monesti olla hyvinkin epäselvä.**

Vaikka rikosoikeusjärjestelmässä on Suomessa toistaiseksi käsitelty varsin vähän pakkoavioliittoihin liittyviä tapauksia, esimerkiksi Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä pakkoavioliittojen uhrien määrä on kasvanut viime vuosina. Auttamisjärjestelmän tilastojen mukaan pakkoavioliittoihin liittyvää hyväksikäyttöä on tapahtunut sekä Suomessa että ulkomailla.

Arviomuistion mukaan (s. 65) nykyisen ihmiskauppasäännöksen voidaan arvioida kattavan laajemman joukon tekoja kuin sellaisen avioliittoon pakottamista koskeva erillisen rangaistussäännöksen, joka perustuisi Istanbulin sopimuksen sanamuotoon, joka muistion mukaan edellyttää nimenomaan pakottamista (fyysistä tai psykologista). Ihmiskaupassa keinoina voidaan käyttää muutakin kuin pakottamista. Toisaalta voidaan myös todeta, että kaikki pakkoavioliitot eivät välttämättä ole ihmiskauppaa. Ihmiskauppasäännöksen ulkopuolelle siis jää tekoja, jotka voivat olla pakkoavioliittoja, mutta jotka eivät oikeudellisesti täytä ihmiskaupan tunnusmerkistöä. Kuten arviomuistiossakin (s. 16-17) todetaan, GREVIO on suositellut (”kannustaa voimakkaasti”/ ”strongly encourages”) Suomea arvioimaan sekä erityisen pakkoavioliittoja koskevan rikostunnusmerkistön säätämistä että houkuttelurikoksen kriminalisointia eli aikuisen tai lapsen tahallisen houkuttelemisen toiseen valtioon tarkoituksena pakottaa tämä henkilö avioliittoon. Tällöin kyseisten tekojen erityinen luonne tulisi paremmin katetuksi. Arviomuistiossa ei tule riittävän selkeästi ilmi, miten tämä toteutuisi muutoin kuin nimenomaisesti pakkoavioliittoa koskevalla kriminalisoinnilla. On kannatettavaa, että avioliittoon pakottamisen lisäämistä yhdeksi ihmiskaupan hyväksikäytön/teon tarkoitukseksi harkitaan. Tämä ei kuitenkaan yksin riitä takaamaan, että pakkoavioliitot tulisivat rangaistaviksi rikoslaissa.

*Ks. esim. United Nations Office on Drugs and Crime (2020): Interlinkages between trafficking in persons and marriage. Issue Paper. Vienna: United Nations.

**Ks. esim. Viuhko ym. (2016): Exploitative sham marriages. Helsinki: HEUNI publication series no. 82.

Varhila Kirsi
Sosiaali- ja terveysministeriö

Viuhko Minna
Sosiaali- ja terveysministeriö